

חדירת האינטרנט לאיראן – מקור ליתר חופש במדינה?

טל פבל

איראן היא אחת המדינות הסגורות והמחמירות ביותר מבחינת זכויות אדם עד כי מנהיגה זכה לאחרונה לכבוד המפוקפק של "דיקטטור השנה" לשנת 2009.¹ היא מצויה תדיר בין המדינות המוגדרות "אויבות האינטרנט"² בעולם ובין המקומות המסוכנים לבלוגרים בשל הגבלות, מהחמורות הקיימות, בנוגע לשימוש חופשי באינטרנט, ובכלל זה חקיקה מפורטת, אכיפה קפדנית, הגבלות בעניין התשתית וכן מעצר משתמשים, מלבד ההגבלות הקיימות ממילא על תקשורת כללית במדינה ועל חופש הביטוי של אזרחיה.

למרות זאת, בכל האמור בחדירת האינטרנט למדינה ובתפוצתו בה, איראן היא ללא ספק מעצמה. שיעור חדירת האינטרנט בה הוא כבר 49 אחוזים, ושיעור גידול של כ-12,800 אחוזים בעשור החולף, לעומת שיעור חדירה ממוצע של כ-28 אחוזים ושיעור גידול של כ-1,650 אחוזים בלבד לכלל האזור. בחינת הנתונים מראה כי עיקר הגידול בתפוצת האינטרנט באיראן היה בשנים האחרונות.³ לפיכך כיום מידע רב מגיע לאיראן מרחבי העולם לאוכלוסייה צעירה, משכילה ובעלת אוריינטציה טכנולוגית, אשר אימצה במהירות את האינטרנט, שנכנס למדינה בשנת 1987.⁴ בתקופת גלותו של ח'ומיני הוברחו דרשותיו למדינה בקלטות אודיו, וברבות השנים נזרעו גגות הערים בצלחות לוויין. בימינו האינטרנט הוא אמצעי תקשורת מרכזי, וכמעט בלבדי, לאוכלוסיות רבות במדינה. הוא חדר לשכבות מגוונות באוכלוסייה, ואלה השתמשו בו באופנים שונים – מגופי ממשל הפעילים בו, דרך שימוש נרחב ברשתות החברתיות עד האקרים איראנים הפורצים למגוון אתרים ברחבי העולם כדבר שבשגרה.⁵

ד"ר טל פבל הוא מומחה לאינטרנט ולטכנולוגיה במזרח התיכון ובעולם האסלאם וכן מנתח מערכות מידע בכיר.

האם ביכולתו של האינטרנט להיות זרז ליתר חופש במדינה? נראה שגם אם אין בכוחו להביא לבדו לשינוי הממשל הנוכחי כעת, הרי שבמדינות ריכוזיות אחרות באזור, האינטרנט הוא אתגר עצום עבור השלטון ומקור לקריאת תיגר מתמדת על מידת הלגיטימיות שלו. עדות לכך אפשר למצוא לא רק בדיווח השוטף על האירועים שלאחר הבחירות לנשיאות ביוני 2009 אלא גם בדיווחים כי השלטונות סגרו את האינטרנט במדינה יומיים לפני אירועי יום הסטודנט ב-7 בדצמבר 2009 והמתקיים מדי שנה, מחשש שמא ישמש בימה לליבוי היצרים נגד הממשל ולדיווחים על אודות המתרחש. ללא ספק לקח מאירועי הבחירות לנשיאות.

כבמדינות אחרות באזור, קיימת באיראן דואליות של השלטון בנוגע לאינטרנט: מצד אחד רצון לקדם את התחום הטכנולוגי במדינה ולהשתמש בו לצרכיו, ומצד אחר שליטה הדוקה באמצעי התקשורת ובאינטרנט – פעילות נגד ספקי האינטרנט, אתרים, משתמשים ובעלי אתרים החורגים מהגבולות המוגדרים היטב.

הבחירות לנשיאות ביוני 2009 היו דוגמה מוחשית לחשיבות שהשלטון מקנה לאינטרנט; כל ארבעת המתמודדים השתמשו – במידה זו או אחרת – באינטרנט וברשתות החברתיות בו (Facebook, Twitter, YouTube, Flickr, Picasa). אלו היו פעילים הן באמצעות אתרים ובלוגים אישיים שלהם והן באמצעות הפעילות המקוונת של תומכיהם. לדוגמה, דיווח של בלוגרים על אודות הלכי הרוח ברחוב המקומי, פרסום תמונות ואף הצבת סרטונים שונים ב־YouTube מאירועי תמיכה במועמדים השונים.

בשל המגבלות החמורות הקיימות באיראן על חופש העיתונות נהיה האינטרנט כלי חשוב – בימה חופשית לאותם עיתונים אשר הדפסתם נאסרה וכן מקור ביטוי לגורמים רפורמיסטיים במקום שפרסומיהם נסגרים בו על ידי השלטונות וצעדיהם מוצרים. לא ייפלא לכן שהבלוג־ספירה האיראנית היא הגדולה והפעילה בעולם. לפיכך לצד השליטה הדוקה על אמצעי התקשורת השונים, הממשל באיראן מבקש להסדיר את פעילות האינטרנט ולהיות הגורם המוביל, הקובע והשולט בהתנהלותו במדינה.

הרגישות הרבה הקיימת כל ימות השנה בדבר התנהלות האינטרנט ושימוש האזרחים בו גוברת עשרות מונים בעת בחירות במדינה, שמזמנות שינוי ולעתים אף משבר.⁶ במועדים אלו קיימת במשך השנים עלייה ברורה בהגבלות על חופש התקשורת והאינטרנט במדינה; הבחירות למועצות המקומיות בפברואר 2003, לפרלמנט בפברואר 2004, לנשיאות ביוני 2005, למועצות המקומיות ולמועצת המומחים בדצמבר 2006 ולנשיאות המדינה ביוני 2009, ובעיקר לאחריהן.

במסגרת זו אפשר למצוא באיראן חקיקה המגבילה את השימוש באינטרנט, פיקוח על ספקי האינטרנט ולקוחותיהם, חסימת אתרים, קביעת אופי התכנים המותרים והאסורים בגישה וכן מעצר של משתמשים.

פיקוח

בשחר ימיו של האינטרנט באיראן הוא לא היה מוסדר, אולם עם הפופולריות הגדלה שלו החל גם הפיקוח עליו מצד השלטונות. למרות הטענה הרשמית כי מטרתה של הצנזורה להגן על הציבור מפני חוסר מוסר, הרי שהיא פנתה במהירות גם לאפיקים הפוליטיים. כך אפשר למצוא באיראן מדיניות ממשלתית מכוונת הכוללת חקיקה המגבילה את השימוש באינטרנט לצד פיקוח על מימוש ההגבלות הללו מצד השלטון.

ספקי אינטרנט (ISPs) פרטיים החלו לפעול במדינה בשנת 1994; אלו נצרכים לאישורם של משרד המודיעין והמשרד לתרבות ולהכוונה אסלאמית, ועליהם להשתמש במנגנונים טכניים לשם חסימת אתרים ודואר אלקטרוני בעת הצורך. בשנת 2004 נסגרו 12 ספקי אינטרנט לפחות ברחבי המדינה אשר לא התקינו מנגנונים אלו.

מלבד זה, הוצרכו מנהליהן לעמוד בתנאים שונים ונוקשים⁷ ונקבעו כאחראים לתכנים המופצים באמצעותם. עליהם לשמור את כל פרטי המשתמשים בשירותיהם, ובכלל זה כתובת IP, ולספק זאת למשרד התקשורת בעת הצורך. התקנות אוסרות מפורשות את הקמתם של אתרי אינטרנט הכוללים מידע או המבצעים את אותן הפעולות המוגדרות היטב.⁸

באמצע שנת 2001 התארגנו כמאה ספקי אינטרנט במדינה נגד התחרות הלא הוגנת, לטענתם, מצד משרד התקשורת בטענה כי אף שהממשלה מגדירה את עצמה רפורמיסטית, המשרד מסרב לספק לספקים פרטיים אלו קווי טלפון נוספים. טענה דומה העלו באותה התקופה בעלי אינטרנט קפה; לאחר שהשלטונות סגרו יותר מ-400 מהם בטהרן לבדה (מתוך 1,500 שפעלו בה לפני המהלך),⁹ תוך כדי דרישה כי אלו ישיגו רישיונות כדי שיוכלו להמשיך לפעול. מנגד, הועלתה הטענה כי רישיונות אלו לא היו זמינים כלל באותה העת. למרות טענות כי חברת התקשורת של איראן (TCI) הייתה אחראית למהלך זה במטרה להלחם בהפסדים הנגרמים לה בשל השיחות הבינלאומיות המוזלות המתבצעות באמצעות האינטרנט, טען גורם בחברה כי מטרת פשיטת המשטרה הייתה להילחם באתרים בעלי תוכן "הנוגד את ערכי האסלאם".

תשתית

איראן השקיעה רבות לאורך השנים בתחום הטכנולוגיה ומערכות המידע, בקליטתו ברחבי המדינה ובניתוב התחום לצורכי הממשל, ובכלל זה מעורבות ביזמות ובפרויקטים שונים בתחום האינטרנט במדינה, שיפור תשתית התקשורת, בין השאר באמצעות השקעות בתקשורת ובמערכות המידע, קיום תערוכות וכנסים בתחומים אלו.

מנגד, שליטתו הקיימת של הממשל האיראני בתקשורת ובתשתית מאפשרת לו לא רק להגביל את השימוש באינטרנט והתעבורה בו, אלא אף לנטר את פעילות המשתמשים, לאתרם ולעצורם. יצוין כי כל ספקיות האינטרנט מחויבות להתקשר באמצעות חברת התקשורת של איראן, המצויה בשליטת המדינה.

לשם חסימת האתרים השתמשה איראן בתחילה בתכנת SmartFilter תוצרת חברה אמריקאית (אשר טענה כי לא מכרה תכנה זו לאיראן),¹⁰ בשל יעילותן של התכנות הזרות לעומת המקומיות בתחום זה.¹¹ אולם בשנים האחרונות החלו חברות מקומיות לספק מוצרי תמרה ותכנה לביצוע חסימות אתרים במדינה. בכך הייתה איראן למדינה היחידה, מלבד סין, החוסמת את האינטרנט בצורה נרחבת באמצעות טכנולוגיה מקומית.

בשנים האחרונות נפרסו במדינה קווי תקשורת המבוססים על סיבים אופטיים, אולם המהלך נעצר בשל חקיקה אשר הגבילה את מהירות האינטרנט במדינה. צעד זה זכה להגנת שר התקשורת במאי 2008; הוא טען כי מהירות נמוכה מספיקה וכי אין דרישה במדינה למהירות אינטרנט גבוהה יותר. בכך הייתה איראן למדינה היחידה בעולם המגבילה את מהירות האינטרנט לשימוש הפרטי. עוד לפני הבחירות של דצמבר 2006 הוגבלה מהירות השימוש באינטרנט כך שלא תעבור את הסף הנמוך מאוד של 128 Kbps, כדי להקשות על הצעירים הורדת קבצי אודיו ווידאו מערביים ולתקשר ביניהם ולגורמים רפורמיסטיים להפיץ את פרסומיהם באינטרנט.

מלבד זה, נחשף כי בשנת 2008 התקין התאגיד Nokia Siemens Networks (NSN) באיראן מערכת תקשורת המאפשרת לממשל לנטר את הפעילות הסלולרית והמקוונת של המשתמשים.¹² במסגרת זו דווח על משתמשים שנעצרו ולאחר ששוחררו מסרו כי בעת חקירתם הוצגו בפניהם נתונים על אודות שיחות שקיימו בטלפון ועל אודות הודעות SMS ששלחו.

אכן, ממחקר שנערך עולה כי בשבוע שלאחר הבחירות לנשיאות צנחה בחמישים אחוזים תעבורת האינטרנט היוצאת מאיראן והנכנסת אליה, והדבר מעיד על מעורבות השלטון בצמצום התעבורה ובחסימת אתרים. לפי המחקר, "הנתונים הללו מלמדים כמעט בוודאות שבמקום לנתק את איראן כליל מהאינטרנט, השלטונות במדינה בוחרים לחסום יישומים מסוימים באופן סלקטיבי". עדות נוספת למידת שליטת הממשל

בשבוע שלאחר הבחירות לנשיאות צנחה בחמישים אחוזים תעבורת האינטרנט היוצאת מאיראן והנכנסת אליה, והדבר מעיד על מעורבות השלטון בצמצום התעבורה ובחסימת אתרים.

באינטרנט תשמש המובאה הזאת: "מנגנון האינטרנט שלהם כל כך ריכוזי, שלא צריך יותר מ-2-3 אנשים על מנת לנתק את המדינה כולה בתוך זמן קצר. כל

מה שצריך זה משהו שינתק את שני הכבלים האופטיים שמחברים את איראן לאינטרנט".¹³

חקיקה

לצד הגבלות טכניות ותשתיות על התקשורת והאינטרנט במדינה, הממשל האיראני פעיל בצורה נרחבת ונחרצת במשך השנים בקביעת הגבלות חוקתיות שונות על פעילות חופשית באינטרנט עד כדי הצורך ברישום אתרים ברשות המתאימה וקבלת רישיון להפעלתם.

נקודת המוצא בחקיקת התקשורת באיראן היא חוק העיתונות משנת 1986, אשר מסדיר את התקשורת במדינה ואת גבולות חופש הביטוי המותרים בה. בשנת 2000 הוכללו אתרי האינטרנט בחוק זה בתיקון אשר התייחס לפרסומים אלקטרוניים. במאי 2003 הודיע התובע הכללי על הקמת ועדה אשר מטרתה להתמודד עם עברות אינטרנט. לדבריו, אלו המעלים תכנים לאתרים אשר הוקמו באיראן צפויים להיתבע אם לא יכבדו את החוקה ואת חוק העיתונות בהיעדר חוק אינטרנט. ביולי של אותה שנה פורסמה רשימה של עשרות אתרים פוליטיים, בלוגים וכן אתרי עקיפה אשר לפי הטענה, הורה הממשל לכל ספקי האינטרנט והתוכן במדינה לחסמם.¹⁴

ביוני 2004, כמה חודשים לאחר הבחירות לפרלמנט, הודיע דובר משרד המשפטים כי "המועצה העליונה של המהפכה התרבותית" מנסחת טיוטה של חוק עונשין לפשעי אינטרנט, הקובע עונשי מאסר בגין פרסום מידע הפוגע בביטחון המדינה, שהוא ביקורת על המשטר ופקידיו, יציאה נגד דבריו של ח'אמנהאי או של ח'מיני וכן מכירה או קנייה של משקאות אלכוהוליים. חוק זה קובע עונשי מאסר של עד שלוש שנים לפרסום מידע הפוגע בביטחון המדינה וכן שישה חודשי מאסר בגין פרסום "מידע שגוי" על אודות פקידי הממשל.¹⁵ מלבד זה, לא נחשבו עוד ספקיות הגישה לאינטרנט הסמכות הבלבדית לחסימת אתרים.

בשלהי שנת 2004 ובתחילת 2005, בתקופה שבין הבחירות לפרלמנט והבחירות לנשיאות, התייחסו כמה גורמי ממשל לצורך בהתמודדות משפטית עם עברות חדשות בדגש על פריצות לאתרים (Hacking) וכן הצורך לחוקק חוק מיוחד להסדרת הבלוגים, הואיל וחוקי המדיה הכתובה אינם נותנים מענה לאינטרנט ולבלוגים הרבים המצויים בו. במסגרת זו הפנתה קבוצת נציגים מגופי התרבות והביטחון קריאה למשרד להכוונה אסלאמית לזהות ולרשום את כל האתרים המופעלים מתוך איראן, כדי להבטיח מנגנון של פיקוח ובקרה על האתרים המקומיים.¹⁶

ב-27 בנובמבר 2006 (לפני הבחירות בדצמבר של אותה שנה) פרסמה הממשלה תקנות שלפיהן על בעלי האתרים לרשום את אתריהם אצל השלטונות. בהקשר זה

קבע שר התרבות וההכוונה האסלאמית כעבור שנתיים כי כל אתר מקומי אשר לא יירשם במשרדו, ייסגר.¹⁷ מדובר בחוק העוסק בפשעים מקוונים ודורש מספקיות האינטרנט להבטיח כי לא יוצגו תכנים "אסורים" בשרתיהם, כי הן ישמרו תכנים אלו לשם תיעוד, ידווחו על כך לרשויות וימנעו גישה לתכנים אלו. החברות שלא יפעלו לפי חוק זה ייענשו ופעילותן תושהה.

באפריל 2009 אישר הפרלמנט תיקון נוסף לחוק העיתונות של שנת 1986 אשר הקל את מימוש חוק העיתונות על תוכני מקורות מקוונים; "הכללים אשר נקבעו בחוק העיתונות תקפים לאתרי תקשורת ואתרים מקומיים וקובעים את זכויותיהם, חובותיהם, ההגנה המשפטית, הפשעים, העונשים, הסמכות השיפוטית והליכי השימוע". משמעות הדבר היא כי אתרים יידרשו להשיג רישיון לפני פרסום.¹⁸

חסימת אתרי אינטרנט

כמו מעורבותו הפעילה של הממשל בהיבטי התשתית והחקיקה, הוא פעיל רבות גם בצדדים המעשיים של חסימת אתרי אינטרנט, באמצעות מערכת מרכזית לסינון אתרים וחסימתם, להבדיל מהמצב שהיה בתחילת הדרך באיראן, ובו כל ספק אינטרנט מימש אחרת את הוראות הממשל בנושא, והדבר יצר שונות באופן החסימה בין ספקים ואתרים שונים במדינה. הואיל וחסימת האתרים מתבצעת ברמת ספקי האינטרנט, הצנזורה איננה עקבית בכל רחבי המדינה. לפיכך התקשר הממשל עם חברת התכנה המקומית Delta Global כדי לשים קץ "לאנרכיה של ספקי האינטרנט".¹⁹

פעילות חסימת האתרים מופנית על פי רוב נגד אתרים הפוגעים במוסר – כמו שהשלטונות מפרשים אותו – ונגד אתרים פוליטיים מסוגים שונים. לאחרונה מושם דגש רב על חסימת אתרים שונים הנמנים עם הרשתות החברתיות הקיימות באינטרנט, ובכלל זה Facebook, Flickr, YouTube ו-Twitter, אשר זכו בשנים האחרונות לפופולריות עצומה בקרב המשתמשים

באיראן, בעיקר בעת ההפגנות שלאחר הבחירות לנשיאות ביוני 2009. בין האתרים הנחסמים מצויים אתרי חדשות מקומיים וזרים, בלוגים, אתרי קהילות מקוונות,²⁰ פורנוגרפיה,²¹ אתרי גורמים רפורמיסטיים²² ואתרים העוסקים בענייני נשים.

בשל התפוצה ההולכת וגדלה של בלוגים מקומיים,²³ שהם אמצעי מרכזי וחשוב לתושבי איראן להעברת

פעילות חסימת האתרים מופנית על פי רוב נגד אתרים הפוגעים במוסר – כמו שהשלטונות מפרשים אותו – ונגד אתרים פוליטיים מסוגים שונים.

ידיעות ודיווח בעיקר בתקופות של משבר ושינויים, הממשל מתאמץ מאוד לחסמם וכן אתרים המארחים בלוגים אלו או מספקים להם שירותים.²⁴

מלבד זה, נחסמים באיראן אתרים של גורמים רפורמיסטיים; בעת הבחירות למועצות המקומיות בפברואר 2003 נחסם אתר המזוהה עמם²⁵ ולקראת הבחירות לפרלמנט בפברואר 2004 נסגרו אתרים נוספים. כן נחסמו כמה אתרים עצמאיים, לקראת אירועי הבחירות של דצמבר 2006 ויוני 2009, אשר נמתחה בהם ביקורת על הנשיא ועל היחס לנשים.

לפני הבחירות של דצמבר 2006 דווח על חסימת כמה אתרים מערביים, ובכלל זה Amazon, YouTube, Wikipedia, IMDB, New York Times.²⁶ בספטמבר 2007 נמסר כי השלטונות חסמו כמה אתרים זרים, ובכללם את מנוע החיפוש ושירות הדואר מבוסס הרשת של Google.²⁷ גם בחודשים שקדמו לבחירות לנשיאות של יוני 2009 נרשמה חסימת אתרי תקשורת זרים.²⁸

בשנת 2003 דווח כי באיראן חסומים בין עשרת אלפים ל-15 אלף אתרים,²⁹ בספטמבר 2006 טענה חברה ממשלתית למחצה לטכנולוגית המידע במדינה כי כעשרה מיליון אתרי אינטרנט חסומים וכי תשעים אחוזים מהם מכילים תכנים "לא מוסריים". בניסוי שנערך בין השנים 2008 ל-2009 נבדקו חמש ספקיות אינטרנט איראניות. תוצאותיו איששו את הידוע – איראן ממשיכה להיות אחת המדינות החוסמות יותר מאחרות את אזרחיהן מגישה חופשית לאינטרנט.

צעדים אלו זוכים לתמיכה מצד הנהגת המדינה בטענה כי נחסמים אתרים בעלי תכנים "פורנוגרפיים ולא מוסריים"³⁰ וכן "אתרים פוליטיים הפוגעים במנהיגיה הפוליטיים והדתיים של המדינה".³¹ אכן, בתקופה זו הושם הדגש על חסימת אתרים מטעמים פוליטיים, אולם גם על אלו בעלי תכנים האסורים מבחינה מוסרית וכאלו הכוללים אמצעים לעקיפת הגבלות אלו על האינטרנט.³²

מעצרים

הממשל האיראני נוקט מדיניות ענפה של מעצר עיתונאים, משתמשי אינטרנט ובלוגרים. ככלל, אפשר לומר כי בשגרה קיימים לא מעצרי המונים, אלא מעצרים נקודתיים של אנשים ספציפיים. מפירוט מקרי המעצר של משתמשי האינטרנט באיראן אפשר ללמוד כמה עובדות:

- מלבד בעת אירועי מעצר של המונים, העצורים על פי רוב הם בלוגרים וכותבים שונים המביעים דעות רפורמיסטיות. איראן נוהגת לעצור את הכותבים ואת האנשים הטכניים האחראים לאתרים אלו, ונמנעת על פי רוב מלפעול נגד המנהיגים הפוליטיים שהאתרים פועלים בשמם.
- רגישות הממשל לפעילות באינטרנט בעתות של בחירות: הגל הראשון של מעצר משתמשים החל בשבועות שקדמו לבחירות למועצות המקומיות בפברואר 2003, נעצרו בלוגר ועורך אתר חדשות, לאחר שמתחו ביקורת על המשטר וכן בוצעו כמה מעצרים בשבועות שלאחר בחירות אלה.

הגל השני החל במאי 2004 (לאחר הבחירות לפרלמנט בפברואר) עם מעצרו של בלוגר נוסף. גל זה נמשך עד כמה חודשים לפני הבחירות לנשיאות ביוני 2005. גל נוסף של מעצרים התבצע בספטמבר-אוקטובר 2005. כשנה לפני הבחירות האחרונות לנשיאות, ב־2009, בוצע גל מעצרים נוסף. נאסרו אז מתחילת נובמבר 2008 כמה בלוגרים בעוון פגיעה בממשלה ובמנהיגי המדינה ובהם הבלוגר אומיד רזא מירציפי שמצא את מותו בכלא ב־18 במארס. לאחר הבחירות, ובעקבות ההפגנות מצד תומכי מוסאווי, נעצרו מאות מפגינים, וארגון זכויות האדם Amnesty פרסם רשימה ובה שמותיהם של 368 עצורים.³³

- על אודות מרבית העצורים דווח כי סבלו מתנאים קשים ומעינויים בכלאם.³⁴ עם זאת, הם שוחררו כעבור זמן קצר יחסית של כמה שבועות או חודשים. ככל שהאירועים חריפים והמוניים יותר, כן רב מספר העצורים ומשך כלאם של אלו.

סיכום ומסקנות

איראן היא דוגמה מובהקת לעצמתו של האינטרנט ככלי ליצירת שינויים חברתיים ופוליטיים לעבר חופש ביטוי ופרט. קיימת בה תשתית רחבה לידע, למידע, לתקשורת ולמחשוב. הן זו הטכנולוגית והתקשורתית והן זו האנושית בדמות ציבור משכיל השואף למידע ולהחלפת דעות מבית ומחוץ. עדות לכך היא העובדה כי כמחצית מאוכלוסיית המדינה משתמשת כיום באינטרנט – כלי יעיל ביותר להעמקת יכולות העברת המידע בתוככי איראן ומחוצה לה ובימה חלופית לגופים אשר קולם אינו נשמע בכלי התקשורת האחרים.

בעשור החולף האינטרנט משמש בימה בעלת חשיבות הולכת וגדלה עבור גורמי האופוזיציה באיראן ככל שהולכת ומעמיקה חדירתו למדינה. דווקא בשל ההגבלות החמורות על התקשורת במדינה, האינטרנט והרשתות החברתיות בו הם כלי אופטימלי עבור ארגוני אופוזיציה וקבוצות שוליים. האינטרנט מעניק להם יכולת קבלת מידע, ויותר מכול – העברתו לרחבי הארץ והעולם בתפוצה ובזמינות גבוהים לאין ערוך מאשר ב"אמצעי התקשורת הישנה", באמצעות גיוס דעת קהל מבית ומחוץ וגיוס ההמונים לטובת הרעיון ובעת הפגנות ברחובות, אמצעי לדיווח על אירועים מהרחובות בעת התרחשותם ואף מעין תעודת ביטוח עבור בלוגרים ופעילי זכויות אדם; אלו מדווחים לא רק על דעותיהם, אלא גם על תנועותיהם ואף על מעצרים בעת התרחשות האירוע. במקרים כאלה האינטרנט מגויס למסעות תמיכה חובקי עולם לשחרור העצורים, ובכך הממשל מאבד את היכולת "להעלים" מתנגדי משטר או להשכיח את דבר מעצרים.

כן קיימים באינטרנט שלל אתרים, תכנות וכלים הנועדים לאפשר שימוש אנונימי באינטרנט כדי למנוע את אפשרות הזיהוי של המשתמשים, ניטור פעילותם ומעצרים.

דוגמה חיה ומובהקת לעצמתו של האינטרנט ככלי חברתי ופוליטי במדינה דוגמת איראן הייתה אירועי הבחירות לנשיאות ביוני 2009. האינטרנט לא יצר הנהגה חלופית לזו הקיימת במדינה, אבל היה בימה רחבת היקף ותפוצה להתנגדות הפוליטית היחידה הקיימת כיום באיראן לממשל הנוכחי; מוסאווי ותומכיו. לכן נהיה האינטרנט לא בכדי לגיבור אירועי בחירות אלה; הוא שימש בימה יחידה כמעט, זמינה ומידית, רחבת היקף ותפוצה לגורמי האופוזיציה לפני הבחירות, ובעיקר באירועים שלאחריהן, אולם לא רק מקור של דיווח על אודות המתרחש ברחובות הבירה ועל גגותיה, אלא גם מקור לגיוס תמיכה מקומית ובינלאומית.

לא בכדי הפכו הרשתות החברתיות לכלי היחיד שהמפגינים דיווחו בו מהרחובות וגם לסמלים הטכנולוגיים של אירועים אלו. די אם נזכיר את רגעי האחרונים של נדא סולטאן, אשר תועדה לאחר שנפגעה מכדור. לא זו בלבד שסרטון זה אשר הועלה ל־YouTube תיעד את גסיסתה אלא שהוא הפיץ את דבר המעשה לרחבי העולם והפך אותה (ואת הרשתות החברתיות בשל כך) לגיבורי המאבק.

מנגד, בשל התפקיד המרכזי שהאינטרנט ממלא בקריאה לסדר חברתי ופוליטי חדש במדינה וכדי להפחית ככל שניתן את יכולת הביטוי, המחאה והפעולה של גורמים אופוזיציוניים, השלטון באיראן דואג להגביל את יכולת הביטוי המקוון, וביתר שאת בעתות בחירות, שהן עבורו אירועי מבחן להמשך רצף השלטון במתכונתו הנוכחית. לפיכך הוא עושה כל אשר לאל ידו כדי לנטר ולנהל סיכונים אלו בעוד מועד, אף בזירה המקוונת.

עד כה לא הביא האינטרנט לחופש המיוחל למדינה, אולם בעקבות המשך שתי מגמות סותרות אלו של מחאה למול דיכוי, המצויות זה מכבר על מסלול ההתנגשות, צפוי כי המשך ההגבלות על האינטרנט, חופש הפרט והביטוי במדינה ייתקל במחאה ובהתנגדות הולכות וגדלות מצד תושבי איראן ומשתמשי האינטרנט בה. לפיכך לא מן הנמנע כי רחובות טהראן יהיו עדים לאירועים אלימים נוספים דוגמת אלו של יוני ויולי 2009, ככל שיעמיקו חדירת האינטרנט והרצון בחופש במדינה למול המשטר השמרני, אשר מנסה לשמור על המשך שלטונו מכל משמר.

כאשר תתחולל, במוקדם או במאוחר, מהפכה עממית באיראן אשר תביא בכנפיה לחופש רב יותר למדינה ותסיר את המעטה הכבד העוטף את החיים האמתיים של תושביה, יהיה לאינטרנט מקום מרכזי בה. בראש ובראשונה כגורם מערכתי וכאחד ממחוללי המהלך באמצעות גיוס תמיכה מבית ומחוץ במתנגדי הממשל, העמקת ערעור הלגיטימיות שלו ומנגד, הדיכוי אשר ילך ויגבר מצד הממשל בשל כך. לבסוף, יהא לאינטרנט תפקיד מפתח בעת ההתרחשויות עצמן

באמצעות דיווחים מרחובות הערים על אודות האירועים והשינויים המרחיקים לכת שיתרחשו בהן, וכן הוא יהיה כלי לקבלת מידע ותמיכה בינלאומית בעת מאבקם זה לחופש.

על ממשלים בארץ ובעולם לדעת כי קיים ציבור רחב באיראן הצמא למידע ולשינוי והמעוניין בהכרה ובתמיכה מבית ומחוץ למאבקו. חובה לדעת כי האינטרנט הוא כלי תקשורת מרכזי, ולעתים בלבד, באיראן, בעל תפוצה נרחבת וזמינה בה, ולפיכך הוא יכול לשמש מקור לתקשורת ישירה ודו־סטורית עם המפגינים ברחובות ועם קבוצות שוליים שונות החסרות גישה לאמצעי התקשורת הישנה.

כל עוד לא יזכה מאבק זה לתמיכה, ירגיש הממשל הנוכחי בטוח בשלטונו. ממשלו של השאה נפל בין השאר הואיל והוא נעדר תמיכה לא רק מבית אלא גם מצד מדינות העולם. אמנם אפשר באמצעות האינטרנט להביא לכדי יצירת בסיס תמיכה רחב מבית ומחוץ באופוזיציה, אולם על הממשלים בעולם להיזהר שלא "לחבק" יתר על המידה מפגינים אלו כדי שלא יביא הדבר לשיוכם כ"סוכני המערב" ועושי דברם של ממשלים זרים ויצא שכרם של המערב ושל המפגינים בהפסדם.

הערות

- 1 "יום לפני הנובל: מי זכה בפרס 'דיקטטור השנה'?", Ynet, 9 בדצמבר 2009.
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3817840,00.html>
- 2 Reporters Without Borders, "Iran", 12 March 2009.
http://www.rsf.org/article.php3?id_article=26154&Valider=OK
- 3 במחצית הראשונה של העשור היה שיעור הגידול בשימוש באינטרנט באיראן 2,100 אחוזים, אולם שיעור החדירה היה שמונה אחוזים בלבד (כממוצע האזורי). עבור התקופה 2000–2008 כבר היה שיעור הגידול 9,100 אחוזים, עם שיעור חדירה של 35 אחוזים.
Internet World Stats, "Internet Usage in the Middle East".
<http://internetworldstats.com/stats5.htm>
- 4 למאמר מפורט ומקיף על אודות התפתחות תעשיית התקשורת והאינטרנט במדינה, ובכלל זה היסטוריה, מבנה, גופי מפתח שונים וכדומה ראו:
Open research Network, "Iran's Telecom and Internet Sector: A Comprehensive Survey", Document number 102-101-01/105-101-01 Release 1.0, 15 July 1999.
<http://www.science-arts.org/internet/internet.html>
וכן מאמר משנת 1997, ובו מידע טכני מעיקרו על אודות ראשית עידן האינטרנט באיראן:
Payman Arabshahi, "The Internet in Iran: A Survey", iranian.com, 9 June 1997.
<http://www.iranian.com/WebGuide/InternetIran/InternetIran.html>
- 5 "האקרים איראנים פרצו לאתר הקאמרי", הארץ, 18 בדצמבר 2009.
<http://www.haaretz.co.il/captain/spages/1136094.html>
- 6 טל פבל, "לפני הבחירות: אירן סוגרת את הרשת", חברת החדשות של ערוץ 2, 9 ביוני 2009
<http://www.mako.co.il/news-columns/Article-dd7d7c9ef13c121004.htm&s=Ch=31750a2610f26110&pId=1636680445>

- 7 עליהם להיות בעלי אזרחות איראנית ונאמנים לחוקת הרפובליקה האסלאמית, שייכים לאחת הדתות המוכרות על ידי החוקה, בעלי כישורים טכניים ותואר אקדמי נדרש, בני 25 שנה לפחות, חפים מכל פגם מוסרי או הרשעה פלילית, חסרי השתייכות לארגון אנטי-מהפכני או תמיכה בו. אלו אשר הורשעו בפעילות נגד הביטחון הפנימי או החיצוני או אלו אשר ידועים כפעילים נגד המדינה מנועים מלהיות ספקי אינטרנט.
<http://www.dci.ir/data4.asp>
- 8 חומר אנטי-אסלאמי; פגיעה באסלאם; מידע הנוגד את החוקה או המשפיע על עצמאות המדינה; פגיעה במנהיג; פגיעה בקודשי האסלאם ובהוראותיו ובערכי המהפכה האסלאמית או האידאולוגיה הפוליטית של חומיני; ערעור האחדות וההרמוניה הלאומית; ערעור הלגיטימיות והיעילות של המערכת האסלאמית בקרב הציבור; פרסום דברי קבוצות או מפלגות לא חוקיות; פרסום מסמכי ממשלה או כאלו הקשורים בביטחון הלאומי, בצבא או במשטרה; פרסום תמונות לא מוסריות; עידוד השימוש בסיגריות או בסמים; הוצאת דיבתם של פקידי ציבור והעלבת אנשי חוק; חשיפת עניינים פרטיים והפרת צנעת הפרט של גורמים פרטיים; פרסום סמאות מחשבים או דרכים להשגת מידע שכזה; עסקאות מסחריות לא חוקיות באמצעות האינטרנט דוגמת זיוף, מעילה, הימורים; מכירה, קנייה או פרסום של סחורה לא חוקית; כל כניסה לא חוקית לאתרים הכוללים מידע פרטי וכל ניסיון לפצח סמאות המגנות על מערכות מחשב; כל התקפה על אתרים השייכים לאחרים כדי למנוע או להאט את פעילותם; ניסיון לנטר מידע ברשתות; יצירת רשתות רדיו או טלוויזיה ללא רשות הגורם האחראי.
"False Freedom: Online Censorship in the Middle East and North Africa", Human Rights Watch, Vol. 17, No. 10(E), November 2005, pp. 48-49.
<http://hrw.org/reports/2005/mena1105/mena1105noappendices.pdf>
- 9 בכתבה ממאי 2001 מדווח על 1,500 בתי אינטרנט קפה בבירה לפני מהלך זה של סגירת 400 מהם: Nua Internet Surveys, "Crackdown on Cybercafé's in Iran", *Financial Times*, 15 May 2001.
http://www.nua.ie/surveys/index.cgi?f=VS&art_id=905356762&rel=true
אולם מהכתבה שפורסמה בנובמבר 2002, כשנה וחצי לאחר האירוע, עולה כי שוב ישנם בבירה 1,500 בתי אינטרנט קפה.
Nua Internet Surveys, "Internet Use on the up in Iran", Madar Research Group, 6 November 2002. http://www.nua.ie/surveys/index.cgi?f=VS&art_id=905358529&rel=true
- 10 על אודות הצהרתו של מנכ"ל החברה John McMulty מתאריך 22 ביוני 2005 בעניין זה ראו: OpenNet Initiative, "Internet Filtering in Iran in 2004-2005".
http://opennet.net/sites/opennet.net/files/ONI_Country_Study_Iran.pdf
- 11 Stop Censoring Us, "Iran Government Uses American Filtering Software", 24 January 2005. <http://stop.censoring.us/archives/013307.php>
על אודות תכנת הסינון שפיתחה איראן ראו: "Intelligent Filter Developed", 12 November 2004. <http://stop.censoring.us/archives/012760.php>
- 12 "סימנס ונוקיה סייעו בפיתוח מערכת הצנזורה של איראן", *The Marker*, 22 ביוני 2009.
<http://it.themarker.com/tmit/article/7119>
- 13 "תעבורת האינטרנט מאיראן מוכיחה: השלטונות התערבו", *The Marker*, 21 ביוני 2009.
<http://it.themarker.com/tmit/article/7103>

בתגובה, לדיווחים על מעורבות זו של חברת נוקיה נמסר על החרמת מוצרי החברה על

- ידי משתמשים איראנים. סעייד כמאלי דגהאן, "מתנגדי הממשל באיראן מחרימים חברות תקשורת המשתפות פעולה עם המשטר", **הארץ**, **קפטן אינטרנט**, 16 ביולי 2009.
<http://www.haaretz.co.il/captain/spages/1100516.html>
- Editor: Myself, Hossein Derakhshan's English Weblog on Iran, Technology and Pop Culture, "Latest Blacklist", 21 January 2003.
<http://hoder.com/weblog/archives/007715.html>
- על אודות רשימת האתרים אשר חברת התקשורת האיראנית הורתה ל-ISP's המקומיים לחסום ראו: Stop Censoring Us, "Blacklist, Latest Version", 16 June 2004.
<http://stop.censoring.us/archives/011038..php>
- Committee to Protect Journalists, "Attacks on the Press 2004: Mideast — Iran".
<http://www.cpj.org/attacks04/mideast04/iran.html>TheHacktivist.com
- Stop Censoring Us, "Government to Probe Local Sites", 8 December 2004.
<http://stop.censoring.us/archives/012987.php>
- Reporters Without Borders, "Iran", 12 March 2009.
http://www.rsf.org/article.php3?id_article=26154&Valider=OK
- OpenNet Initiative, "Internet Filtering in Iran".
http://opennet.net/sites/opennet.net/files/ONI_Iran_2009.pdf
- Red Herring, "Iran Tightens Web Filters", 24 October 2004.
<http://www.redherring.com/Home/14130>
- Stop Censoring Us, "Orkut 'Filtered'", 5 January 2005.
<http://stop.censoring.us/archives/013107.php>
- עשרת האתרים הפופולריים ביותר באיראן קשורים למין. באוגוסט 1995 נסגרה רשת מקומית, ככל הנראה בשל דיווחים כי צעירים השתמשו בה לסקס צ'ט.
 TheAge.com, "Iran Shuts Conservative-Run News Site", 2 November 2004.
<http://www.theage.com.au/news/Breaking/Iran-shuts-conservativerun-news-site/2004/11/02/1099262820451.html>
- Clare Doyle, "Iran Restricts Reformist Website", BBC News, 7 January 2004.
http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3376907.stm
- על אודות תרבות הבלוגים באיראן ראו: 23
 Firouz Sedarat, "Iran Internet Use at Risk from Conservatives", ARTicles, 18 June 2003. <http://www.16beavergroup.org/mtarchive/archives/000228.php>
 כמו סקירתו של הבלוגר האיראני ארש סגארג'י, אשר אף נידון למאסר.
 Arash Sigarchi, "Iran: 'We Can Write Freely in Blogs'", in: Reporters Without Borders, Handbook For Bloggers And Cyber-Dissidents, September 2005. pp. 49-51.
http://www.rsf.org/IMG/pdf/Bloggers_Handbook2.pdf
- על אודות מקומן של הנשים בתחום הבלוגים באיראן ראו:
 BBC News, "Web Gives a Voice to Iranian Women", 17 June 2002.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/2044802.stm>
- על אודות פעילות השלטונות נגד הבלוגים והכותבים בהם ראו:
 Erin McLaughlin, "Iran Keeps an Eye on the Bloggers", CNN.com, 18 July 2003.
<http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/07/16/iran.blogs/index.html>
- באוגוסט 2005 הורתה חברת התקשורת המקומית לכל ספקיות האינטרנט במדינה לחסום את האתר blogrolling.com, המשמש כלי חשוב בידי הבלוגרים לקבלת מידע

- מקוון על אודות עדכונים בבלוגים שלהם, ובלוגרים איראנים משתמשים בו רבות.
Stop Censoring Us, "Blogosphere 'Attacked'", 13 August 2005.
<http://stop.censoring.us/archives/014408.php>
- 25 "In fact, it is now easier to access pornographic sites than reformist ones". Reporters Without Borders, "Internet under Surveillance 2004: Iran".
http://www.rsf.org/article.php3?id_article=10733
- 26 Robert Tait, "Censorship fears rise as Iran blocks access to top websites", *The Guardian*, 4 December 2006.
<http://www.guardian.co.uk/iran/story/0,,1963166,00.html>
- 27 "איראן חסמה את הגישה משטחה לאתרי האינטרנט גוגל וג'י-מייל", *The Marker*, 18 בספטמבר 2007.
<http://it.themarker.com/tmit/article/1189>
- 28 Reporters Without Borders, "More websites blocked including RFI and Deutsche Welle", 28 January 2009. http://www.rsf.org/article.php3?id_article=30131
- 29 Aaron Scullion, "Iranian Bloggers Rally Against Censorship", BBC News, 11 December 2003. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/3310493.stm>
"Iran Steps up Net Censorship", BBC News, 12 May 2003.
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/3019695.stm>
- דיווח מאמצע שנת 2004 קובע כי עד כה הצליחה איראן לחסום יותר ממאה אלף אתרים זרים ומקומיים. האתר הראשון שנחסם היה של רדיו 'קול אמריקה', אשר נחשב אחד האתרים המפורסמים בקרב הצעירים. כמו כן נחסם אתר השייך ל'רדיו פארדא' המשדר 24 שעות ביממה בפרסית ונתמך על ידי ממשל ארצות הברית.
- 30 Aaron Scullion, "Iran's President Defends Web Control", BBC News, 12 December 2003. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/3312841.stm>
- 31 בטענה זוהה השתמשו בדיוק שנה קודם לכן בניסיונם של שרים איראנים להסביר את הכמות הרבה של אתרים הנחסמים במדינה: "Block access to immoral sites as well as political sites which rudely make fun of religious and political figures in the country". BBC News, "Iran Steps up Net Censorship", 12 May 2003. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/3019695.stm>
- 32 OpenNet Initiative, "Internet Filtering in Iran". http://opennet.net/sites/opennet.net/files/ONI_Iran_2009.pdf
- 33 Amnesty International, "Iran: Hundreds of detainees at risk of torture and other ill-treatment: list of detainees", 13 July 2009.
<http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/news/list-iranian-detainees-20090713>
- 34 על אודות תנאי מאסרם ופעילות הממסד האיראני לחקירת תנאים אלו ראו:
"Iran: Judiciary Should Admit Blogger Abuse", Human Rights Watch, 5 April 2005.
<http://hrw.org/english/docs/2005/04/04/iran10415.htm>